

BØRN MED AUTISME OG SKOLEVÆGRING

Publikationen er udgivet af:
Socialstyrelsen
Edisonsvej 18, 1.
5000 Odense C
Tlf: 72 42 37 00
E-mail: socialstyrelsen@socialstyrelsen.dk
www.socialstyrelsen.dk

Forfatter: Socialstyrelsen
Udgivet september 2016

Layout: 4PLUS4

Download på www.socialstyrelsen.dk.
Der kan frit citeres fra publikationen med angivelse af kilde.

Digital ISBN: 978-87-93407-40-4

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning	5
Sammenfatning.....	7
Karakteristika ved gruppen af børn med autisme og skolevægning	12
Mulige årsager til skolevægning blandt børn med autisme	14
Relevante indsatser i arbejdet med børn med autisme og skolevægning	18
Beskyttende faktorer og risikofaktorer	23
Afrunding.....	26
Litteraturliste.....	28

INDLEDNING

Den nationale Videns- og Specialrådgivningsorganisation på det sociale område og specialundervisningsområdet (VISO)¹ har de senere år haft fokus på henvendelser om børn og unge med autisme, der isolerer sig socialt og ikke eller kun meget lidt kommer i skole. Henvendelser til VISO om denne type problemstillinger kommer fra både forældre, sagsbehandlere og PPR.

VISO-sager med normaltbegavede børn med autisme og skolevægning i aldersgruppen 11–16 år er særligt komplekse og udfordrende, fordi der ofte indgår:

- mange aktører med udfordringer i samarbejdet mellem forældre, skole og myndigheder
- kontekstuelle problematikker som fx mobning, konflikter i skole og/eller hjem
- udviklingsproblematikker, der bl.a. kan handle om kommunikative, sociale og opmærksomhedsrelaterede forhold
- psykiatriske problematikker som fx angst, OCD og lignende

Erfaringerne fra disse VISO-sager viser endvidere, at der er stort behov for udredning og afdækning af barnet og dets omgivelser, og at der ofte ikke er en fælles forståelse af barnet og barnets behov mellem skole og hjem.

På den baggrund har Socialstyrelsen gennemført en undersøgelse med henblik på at kortlægge viden og erfaringer om denne målgruppe og de problemstillinger, der kommer til udtryk i VISO-sagerne.

Udgangspunktet for undersøgelsen er en gennemgang af 35 udvalgte VISO-sager om normaltbegavede børn i alderen 11-16 år, der har skolevægning, og som tillige har en autismediagnose, eller formodes at have autisme. Sagsgennemgangen er gennemført af DEFACTUM (tidligere Center for Folkesundhed og Kvalitetsudvikling), Region Midtjylland, for Socialstyrelsen på basis af det journaliserede skriftlige sagsmateriale og interviews med de VISO-specialister, der har ydet rådgivning og udredning i sagerne. Da der er tale om nogle af de mest komplicerede sager om normaltbegavede børn med autisme og skolevægning, er det vigtigt at understrege, at de sammenhænge og mønstre, der er beskrevet, ikke er repræsentative for børn med autisme og skolevægning generelt. Datagrundlaget er dog validt nok til at kunne komme nærmere viden og aspekter om autisme og skolevægning. Foruden sagsgennemgangen har DEFACTUM gennemført en interviewbaseret og systematisk afdækning af VISO-specialisternes rådgivning og indsats med hovedparten af de VISO-specialister, som aktuelt inddrages i at løfte VISO's udrednings- og rådgivningsopgaver vedrørende autisme og skolevægning. Derudover er der foretaget et nationalt og internationalt litteraturstudie med henblik på at afdække viden om målgruppen og problemstillinger omkring skolevægning samt mulige lovende indsatser og indsatser med dokumenteret effekt.

Endelig er en række VISO-specialister, som har ydet rådgivning og vejledning i de udvalgte VISO-sager, blevet inddraget i forbindelse med kvalificering og målretning af undersøgelsesdesign, litteratursøgning og anbefalinger*.

Opsamlingen retter sig primært mod ledere og fagprofessionelle i de forvaltninger og skoletilbud, der arbejder med normaltbegavede børn med autisme. Bl.a. sagsbehandlere, ledere og medarbejdere i PPR, samt skoleledere og lærere. Den kan ligeledes være relevant for forældre med børn med normaltbegavede børn med autisme samt for tilbud og brugerorganisationer, der har fokus på denne målgruppe af børn.

* Det drejer sig om cand.psych. Lone Beyer, skoleleder på Frejaskolen i Københavns Kommune, cand.scient.soc. Dorthe Hölck, konsulentfirmaet Go Between, der har speciale i autisme og ADHD, cand.psych. Birgit Isene, Langagerskolen i Aarhus Kommune, cand.psych. Sarah Parlar, partner i Nexus og konsulent for Center for Autism og cand.psych. Mette Winsløv, PsykologPraxis i København.

SAMMENFATNING

MÅLGRUPPENS KARAKTERISTIKA OG MULIGE ÅRSAGER TIL SKOLEVÆGRINGEN

Der er ikke via litteraturstudiet fundet dokumentation for, *hvor mange* børn med autisme, der udvikler skolevægning, eller *hvilke årsager* der ligger til grund for udvikling af skolevægning blandt børn med autisme.

Gennemgangen af henvendelserne til VISO i forbindelse med de 35 udvalgte sager med børn med autisme og skolevægning viser, at børn med autisme og skolevægning i alderen 11-16 år både findes i den almene folkeskole og i det specialiserede undervisningsmiljø. Således gik 13 af børnene i specialskole og fem i specialklasse, syv børn gik i den almene folkeskole, otte børn var uden skoletilbud og en blev undervist hjemme på tidspunktet for henvendelsen til VISO. Hovedparten, 29 af de 35 børn, havde et omfattende skolefravær og 23 kom slet ikke i skole, da der blev rettet henvendelse til VISO. 27 ud af de 35 VISO-sager vedrører drenge – det er en fordeling, som svarer til den generelle kønsfordeling af børn med autisme, som er fire drenge for hver pige².

Med ganske få undtagelser havde hovedparten af børnene fået stillet en autismediagnose før henvendelsen til VISO. I en lang række af sagerne havde kommunen kendskab til barnet, ligesom forskellige skolerettede og øvrige initiativer var blevet igangsat inden henvendelsen til VISO.

Gennemgangen af de udvalgte VISO-sager viser, at de 35 børn med autisme og skolevægning generelt var udfordret af yderligere diagnoser og andre afledte vanskeligheder som fx angst, tegn på depression, spiseforstyrrelser, søvnproblemer og udadreagerende adfærd. Angsttilstande spillede en særligt stor rolle, da 24 af de 35 børn udviste angstsymptomer eller havde en angstdiagnose.

Ifølge VISO-specialisterne var der samtidig ofte tale om yderligere komplekse udfordringer:

- Samarbejds klimaet mellem børnenes forældre, forvaltning, og/eller skole viste sig at have større betydning for skolevægning blandt børnene, end først angivet ved henvendelsen til VISO, hvor årsagen ofte blev beskrevet som vanskeligheder hos barnet med autisme. Sagsgennemgangen viser, at samarbejdet mellem forældre og forvaltning og/eller skole periodisk har været dårligt i knap to tredjedele af de kommunale forløb op til henvendelsen til VISO, mens en tredjedel af sagerne gennem længere tid har været kendetegnet af gennemgående dårligt samarbejde mellem personer omkring barnet.
- De samlede udfordringer varierer fra sag til sag, men det høje niveau af kompleksitet ses som et gennemgående træk. Kompleksiteten drejer sig udover barnets sammensatte vanskeligheder også om, at der ofte er mange parter involveret - både forskellige fagpersoner og ofte flere forvaltninger og psykiatriske afdelinger. Mens selve autismen og dens umiddelbare udtryksformer blev oplevet som udfordrende af netværket – familien såvel som fagpersonerne – var det for børnene ofte snarere afledte vanskeligheder og/eller andre diagnoser som fx angst eller depression, som var komplicerede at leve med og forholde sig til.

VISO-specialisterne identificerede i alt 58 forskellige årsager til skolevægningen i de 35 sager³. De handlede blandt andet om utilstrækkelige specialpædagogiske forudsætninger hos medarbejderne i skoletilbud, og om nødvendigheden af, at forældrene har mestringsstrategier i forhold til barnets specifikke udfordringer og behov. Desuden spillede barnets specifikke udfordringer en central rolle i en række forløb, hvor skolevægningen angives at være knyttet til stress, angst og svage sociale kompetencer.

Der er, i forbindelse med litteraturstudiet, ikke fundet studier, som specifikt belyser sammenhængen mellem børn med autisme og skolevægning.

Flere studier handler om børn med autisme i skolen med fokus på børnenes sociale netværk og venskaber med kammerater. Emner som ensomhed og mobning adresseres også i flere studier. Et studie viser fx, at børn med autisme i højere grad oplever at blive afvist og i mindre grad oplever at blive accepteret af deres kammerater i skolen, ligesom børn med autisme kan være mere sårbare over for kammeraters mobning og opleve en større grad af ensomhed i forhold til deres jævnaldrende typisk udviklede kammerater⁴.

Der er fundet en del studier om autisme og angst, mens der kun er ganske få om fx forældrene og familiens rolle og andre personer omkring barnet, herunder samarbejdet mellem dem.

Der er ikke identificeret studier, som viser en direkte årsag mellem de oplevelser, børn med autisme har i relation til ensomhed, venskaber, mobning etc. og udvikling af skolevægning. Der er heller ikke fundet studier, der kan belyse, hvordan børn med autisme i det specialiserede miljø oplever skolen og trives.

Der er, i forbindelse med litteraturstudiet, ikke fundet studier, som specifikt belyser sammenhængen mellem børn med autisme og skolevægning.

RÅDGIVNING OG ANBEFALINGER FRA VISO-SAGERNE

Gennemgangen af og interview med VISO-specialisterne i de udvalgte VISO-sager viser, at der ikke findes én metode eller enkle redskaber, som kan fungere som løsning på skolevægningen.

Undervejs i VISO-forløbene er der primært givet rådgivning til fagpersoner og forældre om, hvordan de kan støtte barnet og skabe en understøttende kontekst omkring barnet. De afsluttende og fremadrettede anbefalinger i VISO-forløbene retter sig derudover mod, hvordan der i de understøttende omgivelser kan arbejdes med barnets egne mestringsstrategier.

Både i udredningen af barnet og i rådgivningen af aktørerne omkring barnet har VISO-specialisterne trukket på forskellige metoder, tilgange og redskaber. Eftersom to børn med autisme ikke er ens, understreger VISO-specialisterne vigtigheden af, at alle aktører arbejder på at skabe en indsats, der er tilpasset det enkelte barn. VISO-specialisterne pointerer, at forudsætningen for at iværksætte en virksom indsats er, at barnets forudsætninger er udredt, da der ofte er behov for mere nuanceret viden og forståelse af barnets særlige profil i samspil med omgivelserne. I forlængelse heraf skaber de afledte vanskeligheder og /eller andre diagnoser, dilemmaer, som ikke kan håndteres udelukkende med specialpædagogik, som fx forudsigelighed, genkendelighed, struktur og socialtræning. Det har derfor stor betydning, at de faglige miljøer i kommunerne

har viden om autisme og eventuelle afledte vanskeligheder, samt hvor relevante behandlingsmuligheder findes for målgruppen af børn med autisme, der har behandlingskrævende diagnoser og/eller afledte vanskeligheder.

Det er kendetegnende ved VISO-specialisternes rådgivning i sager vedrørende autisme og skolevægning, at de både har fokus på at kortlægge barnets kompetenceprofil og på at understøtte samarbejdet og den fælles forståelse blandt de aktører/det netværk, der er omkring barnet. Der er i de udvalgte sager givet rådgivning til en bred vifte af aktører, herunder fagpersoner i skole, i myndighedsniveauet i kommunen, øvrige faggrupper, forældre og barnet selv, bl.a. viden om autisme, anbefaling om, at kommunen vurderer, om skoletilbuddet er det rette for barnet, viden om barnets særlige udfordringer, mestringsstrategier for barnet og særlige støtteforanstaltninger.

- Eftersom to børn med autisme ikke er ens, understreger VISO-specialisterne vigtigheden af, at alle aktører arbejder på at skabe en indsats, der er tilpasset det enkelte barn.
- Det har derfor stor betydning, at de faglige miljøer i kommunerne har viden om autisme og eventuelle afledte vanskeligheder, samt hvor relevante behandlingsmuligheder findes for målgruppen af børn med autisme, der har behandlingskrævende diagnoser og/eller afledte vanskeligheder.
- Det er kendetegnende ved VISO-specialisternes rådgivning i sager vedrørende autisme og skolevægning, at de både har fokus på at kortlægge barnets kompetenceprofil og på at understøtte samarbejdet og den fælles forståelse blandt de aktører/det netværk, der er omkring barnet. Der er i de udvalgte sager givet rådgivning til en bred vifte af aktører, herunder fagpersoner i skole, i myndighedsniveauet i kommunen, øvrige faggrupper, forældre og barnet selv, bl.a. viden om autisme, anbefaling om, at kommunen vurderer, om skoletilbuddet er det rette for barnet, viden om barnets særlige udfordringer, mestringsstrategier for barnet og særlige støtteforanstaltninger.

INDSATSER IDENTIFICERET VIA LITTERATURSTUDIET

Litteraturstudiet har ikke kunnet identificere konkrete indsatser, der kan anvendes i forbindelse med autisme og skolevægning blandt børn. Men der er fundet flere studier, herunder randomiserede kontrollerede forsøg, der indikerer, at Kognitiv Affektiv Træning (KAT) i tilpasset form mindsker angst hos børn med autisme⁵, både når det er målrettet enkeltpersoner og grupper. KAT beskriver en række forskellige interventioner, der dog ofte deler en række fælles centrale træk. Forskning i KAT har fokus på betydningen af at inddrage forældre til børn med autisme og angst i indsatsen til barnet, særligt med fokus på forældre som en vigtig aktør i indsatsen til barnet⁶.

Herudover peger litteraturstudiet på, at det er relevant at støtte børn med autisme i deres relationer i skolen ved træning af færdigheder. Et studie fra USA viser, at interventioner, der er 'child-assisted' og 'peer-assisted' har en signifikant forbedring i forhold til antal af venskabsforespørgsler, synlighed af sociale netværk, og reduktion af isolationen for børn med autisme⁷.

UNDERSØGELSESDESIGN OG -PROCES

I denne undersøgelse defineres autismespektrumforstyrrelse som mangelfuld udvikling af sociale og kommunikative færdigheder samt repetitiv og stereotyp adfærd, som kommer til udtryk på forskellige måder, i forskellige grader og former hos den enkelte⁸. Herefter benyttes betegnelsen autisme.

Skolevægning defineres som perioder af længere varighed, hvor barnet med autisme sjældent eller aldrig kommer i skole, og ikke har kontakt eller interaktion med andre end den nærmeste familie.

Formålet med undersøgelsen har været at afdække viden om målgruppen af normaltbegavede børn mellem 11 og 16 år med autisme og skolevægning. Følgende overordnede spørgsmål ligger til grund for undersøgelsen:

- Hvad karakteriserer målgruppen?
- Hvilke årsager ligger til grund for skolevægning?
- Hvad karakteriserer forskellige sagstyper og forløb, der igangsættes i VISO?
- Hvordan håndteres VISO-sagerne, og hvad er forsøgt?
- Hvilke virksomme indsatser kan identificeres?
- Hvilke konkrete indsatser ser ud til at virke/ikke virke?

FAKTA OM VISO

VISO's aktiviteter er reguleret af § 13 i serviceloven. VISO tilbyder gratis rådgivning på det sociale område, og på specialundervisningsområdet fra nogle af landets dygtigste specialister.

Et VISO-forløb kan bestå af udredning og/eller rådgivning til fagfolk og/eller borgere.

VISO's specialrådgivning er vejledende. VISO kan fx rådgive om, hvordan en faglig indsats kan tilrettelægges, eller om hvad et tilbud kan indeholde. Men VISO kan ikke pege på et konkret tilbud, og VISO er ikke en foranstaltning.

Bistand fra VISO sker i forhold til en afgrænset problemstilling i en afgrænset periode. Kommunerne har det fulde myndighedsansvar på social- og specialundervisningsområdet. Det er altid kommunen, der beslutter, hvilke indsatser der skal iværksættes i en borgers sag.

Rådgivning fra VISO igangsætter således en proces, som skal medvirke til at kvalificere de kommunale myndigheders beslutninger og eventuelle foranstaltninger og indsatser, såvel under, som efter VISO-forløbets afslutning. VISO's udredning og rådgivning skal derfor betragtes som et grundlag for den videre og langsigtede kommunale indsats.

LÆSEVEJLEDNING

I afsnittet om *Karakteristika ved gruppen af børn med autisme og skolevægring* beskrives kort målgruppen for undersøgelsen, normalt begavede børn mellem 11 og 16 år med autismspektrumforstyrrelse og skolevægring.

Næste afsnit *Mulige årsager til skolevægring blandt børn med autisme* beskriver de kendetegn, der via undersøgelsen kan udledes om målgruppen af børn med autisme og skolevægring og dem, der kan udledes om mulige årsager til skolevægring.

Afsnittet *Relevante indsatser i arbejdet med børn med autisme og skolevægring* præsenterer VISO-specialisternes anbefalinger til, hvordan en faglig indsats overfor målgruppen kan tilrettelægges. Desuden beskrives en række anbefalinger og indsatser identificeret via litteraturstudiet, såvel som et kort resumé af de meget tidlige resultater fra en undersøgelse om tidlige tegn på skolevægring for børn med autisme, som Regional kompetansetjeneste for autisme, ADHD, Tourette syndrom og narkolepsi i Oslo har igangsat.

Det efterfølgende afsnit opsummerer de *beskyttende faktorer og risikofaktorer* som undersøgelsen samlet set peger på.

Afslutningsvis præsenteres en overordnet *afrunding* på undersøgelsen samt de områder, hvor der er behov for yderligere viden.

KARAKTERISTIKA VED GRUPPEN AF BØRN MED AUTISME OG SKOLEVÆGRING

Litteraturstudiet har ikke identificeret studier, der viser, hvor mange børn i Danmark, der aktuelt har autisme og skolevægring. Litteraturstudiet kan heller ikke give et klart svar på, hvorvidt der er en stigende tendens til, at børn med autisme udvikler skolevægring. Ifølge autiseforeningerne i Danmark og Sverige er skolevægring en problematik, der fylder hos målgruppen, og Landforeningen Autisme i Danmark oplever en stigning i antallet af henvendelser om børn, der ikke kommer i skole. De giver udtryk for, at forældre til børn med autisme ofte står i en meget vanskelig situation og har brug for hjælp og støtte til at få deres børn i skole. Landsforeningen Autisme i Danmark udtrykker bl.a. bekymring for, at børn med autisme udvikler psykiske vanskeligheder, hvis de ikke får den rette hjælp og støtte i skolemiljøet⁹.

Gennemgangen af de udvalgte VISO-sager om børn med autisme og skolevægring viser, at:

- 26 ud af de 35 børn var kendt af PPR m.fl., også før autismediagnosen blev stillet
- 18 af de 35 børn var blevet visiteret til et specialiseret skoletilbud på baggrund af autismediagnosen
- alle 35 børn og deres familier havde modtaget forskellige støtteindsatser

Kun i tre af de 35 sager havde PPR og/eller børne- og ungdomspsykiatrien ikke haft opmærksomhed på barnet i mere end tre år forud for henvendelsen til VISO. I en lang række af sagerne, har kommunen således haft kendskab til barnet, ligesom forskellige skolerettede og øvrige initiativer er blevet igangsat inden henvendelsen til VISO.

Gennemgangen af de 35 VISO-sager viser endvidere, at:

- 18 af de 35 børn var indskrevet i specialklasse (fem) eller specialskole (13), ved henvendelsestidspunktet til VISO. Syv børn var indskrevet i almindelig folkeskole, otte var uden skoletilbud, et barn fik hjemmeundervisning, mens der manglede oplysninger om skolesituationen for et barn.
- 27 ud af de 35 sager handlede om drenge med autisme og skolevægring, hvilket svarer godt til den generelle kønsfordeling af børn med autisme, hvor der er fire drenge for hver pige¹⁰.
- børnene var i gennemsnit 14 ¾ år på henvendelsestidspunktet til VISO.
- hovedparten af børnene havde en autismediagnose forud for henvendelsen til VISO. Diagnoserne fordelte sig relativt jævnt på infantil autisme, atypisk autisme og Aspergers syndrom. Nogle børn havde diagnosen gennemgribende udviklingsforstyrrelse, anden(GUA) og tre børn havde ikke fået stillet en egentlig autismediagnose.
- langt hovedparten af børnene havde yderligere diagnoser og/eller andre afledte vanskeligheder, fx i form af angst, symptomer på depression, spiseforstyrrelser, søvnproblemer og udadreagerende adfærd. Sagsgennemgangen viser, at angsttilstande spillede en særligt stor rolle. 24 af de 35 børn udviste således tegn på angst, eller havde en decideret angstdiagnose.

- 29 af de 35 børn havde et skolefravær på 75 % hele dage, eller derover ved henvendelsen til VISO. 23 kom slet ikke i skole. Drengene havde i gennemsnit haft skolefravær i en lidt længere periode end pigerne. Drengenes fravær var i gennemsnit på 24 måneder, mens pigernes var på ca. 20 måneder ved henvendelsen til VISO.

Da der er tale om nogle af de mest komplicerede sager om normaltbegavede børn med autisme og skolevægning, er det vigtigt at understrege, at de sammenhænge og mønstre, der er beskrevet, ikke er repræsentative for børn med autisme og skolevægning generelt. Ønsket har været at undersøge og lære af de sager, hvor problemerne har været så store, at man har henvendt sig til VISO.

Gennemgang af de 35 VISO-sager viser bl.a., at:

18 af de 35 børn var indskrevet i specialklasse (fem) eller specialskole (13), ved henvendelsestidspunktet til VISO. Syv børn var indskrevet i almindelig folkeskole, otte var uden skoletilbud, et barn fik hjemmeundervisning, mens der manglede oplysninger om skolesituationen for et barn.

MULIGE ÅRSAGER TIL SKOLEVÆGRING BLANDT BØRN MED AUTISME

Litteratursøgningen har ikke kunnet identificere studier, der kan belyse årsagssammenhænge mellem børn med autisme og skolevægring. Der er heller ikke fundet svar på, hvor mange børn med autisme, der udvikler skolevægring. Gennemgangen af VISO-sagerne og litteraturstudiet viser dog en række fællestræk mht. problematikker relateret til yderligere diagnoser, særligt angst. Undersøgelsen kan imidlertid ikke vise, om børn med autisme, der også har symptomer på angst, har fået disse symptomer i forbindelse med skolevægringen.

Når der rettes henvendelse til VISO, oplyser henvenderen, hvilke ønsker der er til rådgivningen. I de 35 udvalgte VISO-sager om børn med autisme og skolevægring fordelte ønskerne sig til rådgivningen sig således:

- 13 ud af 35 henvendelser efterspurgte overvejende rådgivning med fokus på forældrene og hjemmet og/eller barnets skole
- 12 ud af 35 henvendelser vedrørte rådgivning med fokus på hele netværket omkring barnet, heraf seks henvendelser, hvor der desuden blev efterspurgt VISO-specialistudredning af barnet som en del af rådgivningsgrundlaget
- Ti ud af 35 henvendelser havde en åben karakter, fx beskriver kommunen, at målet er at få barnet tilbage i stabil skolegang og trivsel, og der bedes om hjælp til at få det løst.

En kommune eller en borger, der retter henvendelse til VISO om et barn med autisme og skolevægring, angiver samtidig en årsag til henvendelsen. 77 % af de faktorer, der i de 35 udvalgte sager blev angivet som årsag til skolevægring i forbindelse med henvendelsen til VISO, vedrørte det enkelte barns udfordringer og situation. Angstproblematikker og utilstrækkelig social- og skolefaglig mestring hos barnet er de hyppigst anførte årsager i forbindelse med de 35 udvalgte VISO-sager.

Sagsgennemgangen og VISO-specialisternes udredning af problemstillingerne viser imidlertid, at skole- og familiekonteksten har haft stor betydning for udviklingen og håndteringen af skolevægring blandt de 35 børn. Det fremgår også, at samarbejdsklimaet mellem forældre og forvaltning og/eller skole periodisk har været dårligt i knap to tredjedele af de kommunale forløb op til henvendelsen, mens en tredjedel af sagerne gennem længere tid har været kendetegnet af gennemgående dårligt samarbejde.

Sagsgennemgangen viser endvidere, at aktørerne under VISO-forløbet fik nye indsigter i årsagerne til skolevægringen. 22 af de i alt 58 årsager, som de involverede VISO-specialister afdækkede i forbindelse med sagerne, handlede om utilstrækkelige specialpædagogiske forudsætninger hos medarbejderne i skoletilbud, og om nødvendigheden af, at forældrene har mestringsstrategier i forhold til barnets specifikke udfordringer og behov.

De involverede VISO-specialister fremhæver generelt, at de ofte møder forældre, der er udfordrede og frustrerede over, at deres barn ikke trives og ikke kommer i skole. For nogle VISO-specialister betyder dette primært, at en del af opgaven er at rådgive forældrene i at opnå bedre mestring i hverdagen. Nogle VISO-specialister fremhæver, at forældrenes muligheder for at få viden og træning i at støtte barnet i dets

udfordringer er meget forskellige - og derfor er forældrenes forståelse af barnets behov i forbindelse med skolegang også forskellig. I sådanne tilfælde kan VISO-specialisternes anbefaling sigte mod en fokuseret indsats i forhold til forældrene og samspillet i familien.

VISO-specialisterne påpeger, at i de konkrete sager er barnet ofte ikke blevet inddraget tilstrækkeligt i forbindelse med håndteringen af fraværet fra skolen. Desuden har der ofte været uenigheder mellem skolen og forældrene i synet på barnets behov, ligesom der har manglet mulighed for hurtig og kvalificeret rådgivning/sparring til fagpersonerne i børnenes skoler. VISO-specialisterne understreger vigtigheden af, at fagpersoner i barnets skole trækker på forældrenes viden om barnet, fx virksomme strategier, som fagpersoner kan have gavn af at benytte i skoleregi.

Desuden viser sagsgennemgangen, at i de sager, hvor skolevægningen blev angivet som værende knyttet til angst, stress og manglende faglig og social mestring, spillede barnets specifikke udfordringer, i samspil med de andre vanskeligheder eller diagnoser barnet kan have, en central rolle.

Ved henvendelsen til VISO er det i høj grad barnets forudsætninger, der er blevet anført som årsag til skolevægningen, mens kontekstuelle årsager vejer mindre tungt. Imidlertid viser VISO-specialisternes afdækning af sagerne, at årsager i familie- og skolekonteksten har fyldt lige så meget som årsager relateret til barnets forudsætninger.

VIDEN FRA UNDERSØGELSEN

Både gennemgangen af de 35 udvalgte VISO-sager og den systematiske afdækning af VISO-specialisternes rådgivning af børn med autisme og skolevægning viser, at børn med autisme ofte er udfordret af problemer med yderligere diagnoser og andre afledte vanskeligheder. Godt halvdelen af børnene havde tre eller flere afledte vanskeligheder og/eller andre diagnoser, hvoraf angst, symptomer på depression, søvnproblemer og spiseforstyrrelser var de mest udbredte²¹. Flere af specialisterne fremhæver især angst hos barnet med autisme som en central faktor. VISO-specialisterne har derfor også haft fokus på at afdække og udrede disse vanskeligheder. VISO-specialisterne arbejder ud fra den hypotese, at ikke to personer med den samme autismediagnose er ens. VISO's udredning skal således ses som et afsæt for det videre arbejde med at sikre barnets skolegang og trivsel. I forlængelse heraf skaber yderligere diagnoser og/eller andre afledte vanskeligheder dilemmaer, som ikke nødvendigvis kan løses med specialpædagogik, men kræver mere indsigt, viden og måske behandling. I VISO-sagerne er der ifølge specialisterne samtidig ofte tale om mere komplekse udfordringer - fx problemer med samarbejdet mellem aktørerne omkring barnet og/eller et fravær af fælles forståelse af barnets særlige udfordringer, som nødvendigvis ikke var kendte eller beskrevet op til henvendelsen til VISO.

Enkelte VISO-specialister fremhæver desuden, at de problemstillinger, som giver anledning til henvendelser til VISO, ofte er kendetegnet af nogle dilemmaer, som udfordrer aktørerne. Især peger de på, at det typisk er selve autismen og dens umiddelbare udtryksformer, der i særlig grad opleves som udfordrende af netværket - familien såvel som fagpersonerne - mens det for barnet ofte snarere er en eventuel yderligere diagnose og andre afledte vanskeligheder, som er komplicerede at leve med og forholde sig til. Det kan dog ofte være svært at skelne mellem, hvad der handler om autisme, og hvad der bunder i yderligere diagnoser eller afledte vanskeligheder, som måske nogle gange ikke er opdaget. Derfor er en afdækning af, hvad der er på spil for barnet både i forhold til omgivelserne og i forhold til de udfordringer barnet har, vigtig, så barnet kan støttes bedst muligt.

Både sagsgennemgangen og den systematiske afdækning af VISO-specialisternes rådgivning viser, at det har stor betydning, at skole, PPR og socialrådgivere i kommunerne har viden om, hvor relevante behandlingsmuligheder findes for målgruppen af børn med autisme og behandlingskrævende komorbiditet.

VIDEN FRA LITTERATURSTUDIET

Udfordringer i skole og sociale sammenhænge

Det fremgår af den systematiske afdækning af VISO-specialisternes rådgivning, at den kontekst barnet indgår, både skole og familie, har en stor betydning. Flere af de studier, der er identificeret i forbindelse med litteraturstudiet, handler om børn med autisme i skolen, og de fokuserer på betydningen af børnenes sociale netværk og venskaber med kammerater. Emner som ensomhed og mobning adresseres også i flere studier, ligesom et enkelt studie har fokus på social tilbagetrækning blandt børn med autisme²². Der er dog ikke fundet studier, som viser en direkte årsag mellem de oplevelser, børn med autisme har i relation til ensomhed, venskaber, mobning etc. og udvikling af skolevægning. Der er heller ikke fremkommet studier, som kan belyse, hvordan børn med autisme i det specialiserede skolemiljø oplever skolen.

Social tilbagetrækning

Et studie undersøger udviklingen af forandringen i forhold til symptomer på bl.a. social tilbagetrækning blandt børn og unge i alderen 9-18 år. Studiet viser, at social tilbagetrækning forværres med alderen for mange børn og unge med autisme sammenlignet med børn og unge uden autisme²³. Social tilbagetrækning kan have negative konsekvenser i forhold til livskvalitet på både kort og langt sigt. Kilden viser, at det er muligt, at vanskeligheder med bl.a. social tilbagetrækning kan relateres til, at barnet med autisme bliver mere bevidst om sit eget handicap og de krav, der er fra voksne og jævnaldrende, efterhånden som barnet kommer i puberteten²⁴. Studiet undersøger perioden fra den sene barndom til sen ungdom i forhold til adfærd som fx social tilbagetrækning, der beskrives som måder at trække sig fra sociale situationer, fx ved, at den unge "foretrækker isolerede aktiviteter", er "svær at nå" eller "søger isolation fra andre". Studiet finder, at adfærd som social tilbagetrækning forværres for børn med autisme i løbet af teenagealderen sammenlignet med unge uden autisme. Netop teenagealderen ses som en særlig vanskelig periode for en stor del af de unge, der har autisme²⁵.

Samspil med kammerater

Et andet studie giver et indblik i, hvilke vanskeligheder børn med autisme kan opleve i skolen. Studiet, som er foretaget blandt elever på 12 folkeskoler i England, viser, at elever med autisme i højere grad end deres jævnaldrende uden autisme oplever at blive afvist og i mindre grad at blive accepteret af deres kammerater²⁶. Samtidig viser et andet studie, at elever med autisme i højere grad oplever at blive mobbet, når man sammenligner med de elever, der ikke har autisme (og med andre inkluderede elever). Børn med autisme er desuden mindre vellidte blandt deres kammerater, bliver oftere afvist, ekskluderet og mobbet²⁷. Samtidig kan børn med autisme være mere sårbare over for kammeraters mobning²⁸.

Sammenlignet med typisk udviklede børn udviser børn med autisme i højere grad negative følelser og større vanskeligheder med følelsesmæssig selvkontrol, især følelser af angst og vrede. Dette kan ses som en strategi, et adfærdsmønster eller som et symptom på, at barnet med autisme er stresset. Studiet viser desuden, at børn med autisme også i højere grad oplever at være ensomme end deres jævnaldrende typisk udviklede kammerater²⁹.

Et mindre studie peger på, at børn med autisme oplever, at de venskaber, de har, er af dårligere kvalitet, og at de oplever at have væsentligt lavere social netværksstatus end deres typisk udviklede klassekammerater²⁰. Studiet viser desuden, at unge med autisme, som deltog i undersøgelsen, udpegede andre unge med autisme som deres bedste ven. Til trods for, at børnene med autisme i dette studie gav udtryk for at have venskaber, så viser studiet, at størstedelen af dem var isolerede eller bevægede sig i periferien af klassens sociale liv, og heller ikke blev set som værende del af en venskabsgruppe i samme omfang som deres typisk udviklede kammerater. Studiet fremhæver desuden, at for at venskaber kan fungere som en beskyttelsesfaktor i forhold til udvikling af gode relationer til jævnaldrende børn, så skal venskabet være af en vis kvalitet. Kvalitet skal i denne sammenhæng ses som godt kammeratskab, hvor man tilbringer tid frivilligt sammen, og hvor der er hjælpsomhed, nærhed og tryghed i forhold til, at venskabet kan holde til de problemer, der kan opstå i venskaber²¹.

Angst, stress og belastninger fra omgivelserne

Litteraturstudiet peger på, at børn med autisme ofte udvikler angst og stress som følge af de belastninger, de oplever i de kontekster/miljøer, de indgår i – eller som følge af den måde, de mødes på i deres omverden. Det harmonerer godt med de årsager til skolevægringen, som blev afdækket i forbindelse med sags gennemgangen.

En række af de fundne studier i litteraturstudiet estimerer, at ca. 40 % af unge med autisme også lider af en form for angst²². Nogle af studierne undersøger metoder til udredning af angst hos børn og unge med autisme²³ og viser, at eksisterende undersøgelsesmetoder kan have begrænsninger i forhold til at udrede angst hos målgruppen. Et studie foretager en vurdering af de undersøgelsesmetoder, der normalt anvendes til at teste for angst hos børn og unge i forhold til, om disse metoder er anvendelige eller potentielt anvendelige i forhold til at undersøge angst hos børn med autisme. Studiet fremhæver udfordringer med at adskille angst fra autisme, og diskuterer, hvorvidt angst kan ses som en egentlig følgediagnose, eller bør ses som en del af autismen²⁴.

Flere studier undersøger derfor også *relationer* mellem autisme og angst og symptomer på andre psykiatriske diagnoser²⁵. Et af de studier, der er fremkommet i søgningen, foreslår begrebet ”Intolerance of Uncertainty” (IU), dvs. vanskeligheder med/intolerance over uforudsigelighed, som en måde at forstå angst hos børn med autisme²⁶. Studiet fremhæver, at IU kan ses som et nøglebegreb i forståelsen af angst hos børn med autisme. Vanskeligheder med uforudsigelighed ses også som en risikofaktor for udvikling og vedligeholdelse af angst hos typisk udviklede personer²⁷. Denne viden kunne således rumme et forebyggelsesmæssigt potentiale, men det skal understreges, at der er tale om et forskningsområde i en tidlig fase.

Flere studier påpeger desuden, at angst hos mennesker med autisme kan have stor betydning for udvikling af andre problematikker på mange områder af tilværelsen, også på sigt. Mennesker med autisme og angst er i risiko for at få problemer med uddannelse, beskæftigelse, misbrug og andre psykiatriske problemer²⁸. Angst hos børn med autisme hænger sammen med fx manglende eller utrænede sociale færdigheder og negative livserfaringer. Endvidere ser det ud til, at angst hos børn med autisme udvikler sig til en kronisk tilstand helt ind i voksenalderen, hvis det ikke bliver behandlet²⁹. Bekymringer og kvaler i forbindelse med sociale situationer kan være en forhindring for at udvikle og etablere meningsfulde relationer til andre, hvilket kan føre til social isolation.

Både VISO-specialisterne og forskningen fremhæver angst som særligt svækkende for mennesker med autisme, hvilket kan have negativ betydning i forhold til uddannelse, relationer til kammerater og familie og ydermere kan forværre autisms kerneproblematikker³⁰.

RELEVANTE INDSATSER I ARBEJDET MED BØRN MED AUTISME OG SKOLEVÆGRING

Dette afsnit belyser de anbefalinger, VISO-specialisterne har givet undervejs i VISO-forløbene og ved afslutningen af forløbet. Anbefalingerne sammenholdes med viden fra litteraturen om mulige indsatser til målgruppen af børn med autisme og skolevægning.

RÅDGIVNING OG ANBEFALINGER I DE 35 UDVALGTE VISO-SAGER

VISO's specialrådgivning er vejledende. Det vil sige, at VISO kan rådgive om, hvordan en faglig indsats kan tilrettelægges, eller om, hvad et tilbud kan indeholde. Rådgivning fra VISO kan anvendes til at kvalificere de kommunale myndigheders beslutninger og indsatser, både under og efter VISO-forløbets afslutning. Gennemgangen af de 35 sagsforløb med børn med autisme og skolevægning og den systematiske afdækning af VISO-specialisternes rådgivning viser, at der ikke findes én metode, som kan afhjælpe skolevægningen. Snarere har VISO-specialisterne trukket på en række af metoder og redskaber i forhold til udredningen af barnet og samspillet med omgivelserne og i forhold til rådgivningen af personerne omkring barnet.

Hovedparten af de 35 udvalgte sager bestod af rådgivning eller rådgivning kombineret med udredning. Rådgivningen blev givet til:

- kommunale fagpersoner som lærere, pædagoger m.m. fra barnets skole med fokus på at øge forståelsen af, hvilke udfordringer og styrker fagpersonerne skal være opmærksomme på hos barnet samt anbefalinger om implementering af specialpædagogiske tiltag på skolen
- forvaltningernes sagsbehandlere, PPR-psykologer og andre PPR- medarbejdere, så myndighedsniveauet i kommunen kan understøtte, at barnets trivsel og udvikling får de bedst mulige betingelser
- øvrige faggrupper, fx autisemekonsulenter, familierådgivere, visitatorer, UU-vejledere om barnets forudsætninger og behov i skolen og koordinering af samarbejdet
- forældrene og evt. søskende om mestringsstrategier til forældrene/søskende og viden om de særlige forudsætninger, som barnet med autisme har
- barnet, overvejende i form af individuelle samtaler om fx mestringsstrategier og selvhjælpsfærdigheder

Sagsgennemgangen viser, at rådgivningen undervejs i VISO-forløbet primært har rettet sig mod fagpersoner fra skole /tilbud/kommunal myndighed og hjem/forældre.

Rådgivningens primære formål har været at få skabt en helhedsorienteret indsats via etablering af fælles forståelse og fælles mål samt kontinuitet og tværfaglighed i samarbejdet, herunder etablering af en hensigtsmæssig kommunikations- og mødestruktur.

Gennemgangen af de 35 VISO-sager viser, at de fagprofessionelle i mange tilfælde har afprøvet forskellige konkrete indsatser undervejs i forløbet. I langt de fleste tilfælde var der tale om initiativer, som udsprang

direkte af specialistens igangværende samarbejde med de fagprofessionelle. Overordnet kan formålet med hver enkelt indsats opdeles i følgende kategorier:

- Implementering af konkrete redskaber og specialpædagogiske tilgange og metoder i skolen
- Bedre inddragelse af barnets perspektiv
- Styrket psykologfaglig/socialfaglig/praktisk støtte og vejledning til familien
- Bedre match mellem barnet og barnets aktuelle/kommende skoletilbud, fx en tilpasning af skoletilbuddets undervisningsformer; implementering af specialpædagogiske tiltag i skoletilbuddet eller, at kommunen overvejer at tilbyde skift til et specialiseret skoletilbud
- Styrket specialpædagogisk støtte til barnet
- Styrket behandlingsindsats til barnet i forhold til afledte vanskeligheder som depression, selvskadende adfærd og angst i form af fx Kognitiv terapi eller Cool kids

Ved *afslutningen* af VISO forløbene har VISO-specialisterne desuden givet vejledende anbefalinger, der primært har handlet om:

- at der skabes en helhedsorienteret indsats via etablering af fælles forståelse og fælles mål samt kontinuitet i samarbejdet, herunder etablering af en hensigtsmæssig kommunikations- og mødestruktur
- at kommunen kontinuerligt prioriterer forældresamarbejde højt
- at de fagprofessionelle inddrager barnet, så barnet reelt har mulighed for at bidrage på egne præmisser
- at kommunen overvejer at tilbyde den unge en kontaktperson, der har viden om autisme
- at kommunen overvejer at iværksætte rådgivning/behandling til familien og /eller barnet selv.
- at de fagprofessionelle bruger special- og autismpædagogiske tilgange og metoder samt opstiller realistiske mål, der løbende tilpasses barnets emotionelle, sociale og kognitive udviklingsniveau, og tilpasser disse i takt med barnets udvikling
- at der er stort fokus på barnets udvikling af livsduelighed, således at barnet rustes til de udfordringer, de møder, og at de tager afsæt i barnets forudsætninger
- at fagpersoner integrerer udvikling af kompetencer til social navigation og planlægning i undervisningen

Anbefalingerne har kun i beskedent omfang fokuseret på håndtering af angsttilstande hos barnet. Det skal dog nævnes, at angstbehandling typisk har indgået som en del af grundlaget for de to generelle anbefalingstyper vedrørende tilbud til barnet om (udrednings- og) behandlingsindsats.

VISO-specialisterne har haft fokus på de omstændigheder, der kan skabe usikkerhed og angst hos barnet med autisme, og hvilken rolle netværket omkring barnet kan have i forhold til at støtte barnet og skabe gode betingelser for barnets trivsel og udvikling. Det er kendetegnende ved rådgivningen, at VISO-specialisterne har haft fokus på at kortlægge barnets kompetenceprofil, behov for støtte og samspillet mellem omgivelserne og barnet.

En af VISO-specialisterne fremhæver, at man som VISO-specialist både har en rolle som specialiseret videnskaber på autismeområdet og som facilitator med det formål at koordinere samarbejdet og skabe fælles forståelse blandt de aktører/det netværk, der er omkring barnet med autisme. Det samlede netværks oplevede medejerskab og mestring i forhold til beslutninger og tiltag er ifølge VISO-specialisterne en central succesfaktor. Det gælder fx konfliktforståelse og håndtering, understøttelse af de lokale aktørers implementeringsarbejde, koordinering af indsatserne osv.

ANBEFALINGER OG INDSATSER FRA LITTERATURSTUDIET

Det er særligt litteratur om indsatser i forhold til behandling af angst hos børn med autisme, der er fremkommet i forbindelse med litteratursøgningen til litteraturstudiet. Der er flere studier, herunder studier omhandlende randomiserede kontrollerede forsøg, hvor forskningen indikerer, at Kognitiv Affektiv Træning(KAT) i tilpasset form mindsker angst hos børn med autisme³¹, både når det er målrettet enkeltindivider og grupper. Enkelte studier inkluderer forældre i behandlingen. KAT kan ses som en samlebetegnelse, som bruges til at beskrive en række forskellige interventioner, der dog ofte deler en række fælles centrale træk³². Sociale, kognitive og sproglige vanskeligheder hos børn med autisme kan give udfordringer i behandlingen, og det kan derfor være nødvendigt at tilpasse KAT til børn med autisme fx konkrete og visuelle læringsstrategier, multiple choice lists, tegning og forlængelse af sessionerne. Også inkorporering af særlige interesser og medinddragelse af forældre er vigtigt³³. Flere studier peger således på vigtigheden af at inddrage forældrene i indsatsen og på at etablere et skole-hjem-samarbejde for elever med autisme³⁴.

Nogle forskere peger på konkrete anbefalinger til, hvordan man kan involvere forældre og hvad man bør være opmærksom på.

Der er bl.a. udviklet en indsats til behandling af symptomer på angst hos børn med autisme, som kaldes Facing Your Fears (FYF)³⁵. FYF inddrager børn og forældre i behandlingen, både ved at forældrene deltager i indsatsen som par, i gruppeaktiviteter og i forældregrupper. FYF indeholder bl.a. psykoedukation i relation til angst, identifikation af barnets specifikke symptomer på angst, diskussion af forældrenes egen angst og opdragelsesstil³⁶.

Specifikke anbefalinger til forældrene i FYF programmet er bl.a., at forældrene opmuntrer og belønner barnet for dets indsats og engagement, at forældrene skelner mellem realistisk og ikke realistisk frygt, så de kan give barnet de rette anvisninger, samt at indgyde barnet tillid til egen evne til at håndtere sin bekymring/angst³⁷.

Facing Your Fears

Der er bl.a. udviklet en indsats til behandling af symptomer på angst hos børn med autisme, som kaldes Facing Your Fears (FYF). FYF inddrager børn og forældre i behandlingen, både ved at forældrene deltager i indsatsen som par, i gruppeaktiviteter og i forældregrupper. FYF indeholder bl.a. psykoedukation i relation til angst, identifikation af barnets specifikke symptomer på angst, diskussion af forældrenes egen angst og opdragelsesstil.

Enkelte studier orienterer sig mod sociale færdigheder hos børn med autisme, som er inkluderet i det almindelige skolemiljø. Som tidligere nævnt, kan børn med autisme være udfordret i de sociale sammenhænge i skolen. Det kan have betydning for deres trivsel, da de kan være mere sårbare over for fx ensomhed, mobning og afvisninger³⁸. Et studie peger på, at indsatser med fokus på udvikling af sociale kompetencer og udvikling af venskaber vil være en hjælp for unge med autisme³⁹. Desuden peger forfatterne på, at det vil være gavnligt, at typisk udviklede kammerater også får sensitivitetstræning, så der kan bygges bro mellem børn med og uden autisme.

VISO-specialisterne anbefaler blandt andet også rådgivning i forhold til, at fagpersoner integrerer udvikling af kompetencer til social navigation og planlægning i undervisningen. Og de understreger behovet for at inddrage barnets perspektiv. I den sammenhæng er det dog væsentligt at pointere, at denne undersøgelse viser, at autisme og udvikling af skolevægning er en kompleks problematik, og at der ikke findes én indsatstype, som tilgodeser alle behov, og som passer til alle børn med autisme. Det vil derfor ikke være løsningen alene at arbejde med at styrke barnets sociale navigation.

Både den systematiske afdækning af VISO-specialisternes rådgivning og litteraturstudiet peger på, at det kan være relevant at støtte børn med autisme i at styrke deres relationer i skolen. Forskning viser som nævnt, at det er almindeligt set hos børn med autisme, at de kan være udsat, idet de føler sig isolerede og har få venner⁴⁰. Et randomiseret kontrolleret forsøg sammenligner fx effekten af skolebaserede interventioner rettet mod udviklingen af færdigheder hos højtfuncerende børn med autisme, som er inkluderet i den almindelige amerikanske folkeskole⁴¹. Formålet er at teste to almindeligt anvendte interventioner (i USA): Interventioner, der retter sig mod henholdsvis barnet og jævnaldrende kammerater (child-assisted og peer-assisted). Studiet tester de to interventioner hver for sig, og en gruppe børn fik/gennemgik desuden begge interventioner samtidig. Der blev fundet signifikant forbedring i forhold til synlighed af socialt netværk, antal af venskabsforespørgsler, lærernes afrapportering i forhold til sociale færdigheder i klassen, og formindsket social isolation på legepladsen for de børn, der modtog peer interventionen. Hovedresultaterne var, at sociale kompetencer forbedredes signifikant hos børn med autisme inden for en kort periode, når børnene modtager begge interventioner (child-assisted og peer-assisted). Studiet konkluderer, at der kan ske signifikant forbedring af sociale forbindelser for børn med autisme, som er inkluderet i almindelige folkeskoleklasser med en kort intervention.

Forskning om autisme og skolevægning i Norge

Litteraturstudiet viser, at der ikke findes meget forskning, som omhandler skolevægning blandt børn med autisme. Det er derfor også en udfordring at pege på mulige tidlige indsatser over for denne målgruppe. På nuværende tidspunkt forskes der dog i Norge i udvikling af skolevægning blandt børn med autisme. Regional kompetansetjeneste for autisme, ADHD, Tourette syndrom og narkolepsi (RKT) har udarbejdet følgende studie: *"Skolevægning hos elever med autismspekterforstyrrelser i grunnskolen - en eksplorerende studie av forekomst og assosierte faktorer"*⁴². Formålet med studiet er at kortlægge forekomsten af skolevægningssadfærd og undersøge mulige risikofaktorer for skolevægning hos børn og unge med autisme. Studiet omfatter børn og unge med autisme og en kontrolgruppe, der består af børn og unge uden diagnose fra 4. til 10. klassesetrin.

De foreløbige resultater viser en høj forekomst af skolevægning blandt unge med autisme (over 40 %)⁴³. Der ses også en mulig sammenhæng med eksekutive vanskeligheder (også kaldet vanskeligheder med "egenledelse"). Under et foredrag på den norske autismeforeningens skolekonference i november 2015, anbefalede en af forskerne følgende forebyggende tiltag⁴⁴:

- Kompetenceudvikling om autisme/Aspergers syndrom og skolevægringsadfærd
- Tættere skole-hjem-samarbejde
- Øget opmærksomhed og tættere kontakt efter ferier, sygdom og ved større ændringer og overgange
- At tiltag allerede diskuteres, når man ser tidlige tegn på skolevægring.

Den norske undersøgelse ser dog på skolevægring på en lidt anden måde end denne undersøgelse, idet der i Norge er fokus på begyndende skolefravær og ikke blot lange perioder med skolevægring. Den norske undersøgelse ser således på skolevægring ud fra følgende parametre:

- Eleven er helt borte fra skolen
- Eleven møder op, men forlader skolen i løbet af dagen
- Eleven møder på skolen efter at have vist ”problemadfærd” om morgenen
- Eleven viser stort ubehag ved at tage i skole og beder om lov til at slippe hele eller dele af dagen⁴⁵.

I lighed med, hvad VISO-specialisterne påpeger, viser de foreløbige resultater fra Norge, at årsagerne til skolevægring er individuelle, sammensatte og kontekstafhængige, og at de relevante tiltag og indsatser varierer fra situation til situation. Både eleven, forældre/værge, ansatte i skolen og PPT (i Danmark PPR) kan bidrage til at afdække, hvad der ligger til grund for barnets vanskeligheder eller ubehag/uro.

BESKYTTENDE FAKTORER OG RISIKOFAKTORER

Undersøgelsen peger samlet set på en række beskyttende faktorer og risikofaktorer i forhold til udvikling af skolevægring for børn med autisme. Faktorerne findes på skolen, i det samlede netværk omkring barnet, i familien og hos barnet selv.

BESKYTTENDE FAKTORER

Skolen

- En helhedsorienteret indsats via etablering af fælles forståelse og fælles mål; kontinuitet i samarbejdet, herunder etablering af en hensigtsmæssig kommunikations- og mødestruktur.
- Skoletilbuddet har forudsætninger for at skabe individuelt tilpassede indsatser for barnet, som løbende tilpasses barnets udvikling, og er dynamiske.
- Forældrenes viden om barnet bliver brugt aktivt.
- Lærere, pædagoger, kontaktpersoner og andre tæt på barnet er brobyggere, og med til at sikre barnets trivsel og kvalificeringen af indsatsen.

Lærere og psykologer

- Fagpersoner har viden om, og opmærksomhed på, mistrivsel blandt børn med autisme.
- Fagpersoner har fokus på indsatser, der udvikler barnets sociale kompetencer og venskaber i skolen.
- Fagpersoner arbejder med Kognitiv Affektiv Træning (KAT) i tilpasset form, både målrettet enkeltindivider og i grupper.
- Fagpersoner arbejder med 'child-assisted' og 'peer-assisted' interventioner.
- Fagpersoner har adgang til hurtig og kvalificeret rådgivning.
- Fagpersoner har viden om relevante behandlingsmuligheder for de børn med autisme, der har behandlingskrævende diagnoser og/eller afledte vanskeligheder.

Det samlede netværk omkring barnet

- Solid fælles viden og forståelse af barnet og dets særlige behov og trivsel.
- Samarbejde og koordinering på tværs af skole, hjem og forvaltninger.
- Overskuelige, tydelige mål, med øje for det tempo, forandringen kan finde sted i.
- Løbende tilpasning og opfølgning på målene.
- Fokus på barnets udvikling af livsduelighed, for at ruste barnet til de udfordringer, det møder.
- Afsæt i barnets forudsætninger.
- Aktørkredsen inddrager barnet, så det reelt har mulighed for at bidrage på egne præmisser.
- Kommunikationen i forbindelse med ferie, sygdom og ved større ændringer og overgange i netværket og med barnet.
- Netværket medvirker til at der er forudsigelighed, tydelighed og kontinuitet i barnets hverdag (herunder personkontinuitet), alt efter barnets behov.
- Aktørkredsen diskuterer tiltag og sætter ind allerede ved tidlige tegn på skolevægring.

Familien

- Forældrene har indblik i og forståelse for barnets udfordringer og behov og inddrager barnets perspektiv.
- Forældrene har forudsætninger for at skabe hensigtsmæssige rammer for barnets dagligdag.

Barnet med autisme

- Læringsmiljøet arbejder med udvikling af barnets kommunikations- og mestningsstrategier og med barnets indsigt i egne styrker og vanskeligheder.
- Barnet er tilstrækkeligt udredt.
- Barnet bliver støttet i at skabe og bibeholde venskaber af en vis kvalitet, hvor man tilbringer tid frivilligt sammen, og hvor der er hjælpsomhed, nærhed og tryghed i forhold til, at venskabet kan holde til de problemer, der kan opstå i venskaber.

RISOKOFAKTORER

Skolen

- Mangel på helhedsorienteret og koordineret indsats med de relevante parter.

Lærere og psykologer

- Manglende eller utilstrækkelig faglig viden om autisme og barnets særlige forudsætninger.
- Manglende opmærksomhed på tidlige tegn på skolevægring og trivsel.
- Manglende viden om handlemuligheder.
- Manglende viden om behandlingsmuligheder til børn med autisme med yderligere diagnoser og andre afledte vanskeligheder.

Det samlede netværk omkring barnet

- Dårligt samarbejds klima mellem forældre og forvaltning og/eller skole.
- Mismatch mellem barnets faktiske formåen og omgivelsernes forventninger og krav.
- Barnet mødes med urealistiske forventninger og opgivende afmagt fra skole og forældre.

Familien

- Manglende viden om, hvordan familien kan støtte barnet med autisme.
- Manglende samarbejde med skolen.

Barnet med autisme

- Sen eller manglende udredning af vanskeligheder.
- Barnets eventuelle afledte problematikker er ikke afdækket, og behandlingsindsatsen i forhold til disse problematikker, fx depression, selvskadende adfærd og især angst, er ikke tilstrækkelige.
- Bekymringer hos barnet med autisme i forbindelse med sociale situationer.

AFRUNDING

Undersøgelsens formål har været at afdække viden og erfaringer om normalt begavede børn med autisme og de problemstillinger, der kommer til udtryk i de 35 undersøgte VISO-sager. Desuden har der været fokus på, hvad der fremmer og hæmmer skolevægning. Intentionen med undersøgelsen har ikke været at give de fagprofessionelle handleanvisninger, men at blive klogere på problemstillingerne. Der er brug for at undersøge en række områder yderligere, som beskrevet nedenfor.

Undersøgelsen viser, at der er brug for, at fagpersoner og forældre har fokus på barnets trivsel og kendskab til tidlige tegn på skolevægning, uanset om barnet går i specialskole/specialklasse eller i den almene folkeskole. Et godt og tæt samarbejde mellem forvaltning, skole, forældre og barnet selv samt opmærksomhed på barnets trivsel og fremmøde, er en forudsætning for tidligt at kunne sætte ind med de rigtige interventioner i skolen og i hjemmet. Fagpersoner på både specialskoler/klasser og i den almene folkeskole har brug for tilstrækkelig viden om barnets forudsætninger og mestringsstrategier. Her er barnet selv og forældrene et vigtigt omdrejningspunkt for at få skabt en fælles forståelse af de udfordringer barnet har, i de omgivelser barnet indgår i. Der er ikke én intervention, der passer til alle børn med autisme og skolevægning, og det har derfor stor betydning, at barnets forudsætninger er tiltrækkeligt udredt, for at kunne tilpasse indsatsen til det enkelte barn.

VISO vil forberede og gennemføre en temadag primært for alle sine specialister og konsulenter på området med henblik på at drøfte, hvordan vidensopsamlingen og baggrundsmaterialet, herunder DEFACTUMs gennemgang mv. af de 35 VISO-sager, konkret kan styrke og kvalificere rådgivningen fremadrettet.

Socialstyrelsen planlægger desuden at formidle indholdet fra vidensopsamlingen på en temadag for ledere og fagprofessionelle.

YDERLIGERE BEHOV FOR VIDEN

Undersøgelsen viser, at der er yderligere behov for at styrke vidensgrundlaget om autisme og skolevægning bl.a. i forhold til:

- omfanget af målgruppen og de vanskeligheder, der kendetegner denne gruppe af børn og unge
- indsatser, som kan hjælpe forældre og fagprofessionelle med at identificere tidlige tegn på skolevægning
- indsatser, der virker, *når* barnet har udviklet skolevægning, og som specifikt retter sig mod børn med autisme og skolevægning.
- praksisanvendelige modeller for samarbejde mellem involverede parter, når et barn har autisme og skolevægning – og om muligt også modeller, som kan styrke samarbejdet mellem de voksne, når barnet viser tidlige tegn på skolevægning. Dette med det formål at forebygge, at barnet får lange fraværsperioder fra skolen, da det skader barnets skolegang og trivsel.

Vidensbehovet gælder både børn og unge med autisme i det inkluderende skolemiljø og i det specialiserede skolemiljø, idet skolevægning forekommer i begge miljøer.

LITTERATURLISTE

- Amilon, A. (2015) Inkluderende skolemiljøer – Elevernes roller. *Det Nationale Forskningscenter for velfærd*
- Anderson, Deborah K. et al. (2011) Changes in maladaptive behaviors from midchildhood to young adulthood in Autism Spectrum Disorder. *American Association on Intellectual and Developmental Disabilities*. Vol. 116, nr. 5: 381-397
- Boulter, C. et al. (2014) Intolerance of uncertainty as a framework for understanding anxiety in children and adolescents with ASD. *Journal of Autism Developmental Disorders*: 44:1391-1402
- CFK · Folkesundhed og Kvalitetsudvikling(2016) VISO-rådgivning: Skolevægning hos børn og unge med autisme. *Socialstyrelsen*
- Fujii C., and Wood J. et al. (2013); Intensive Cognitive Behavioral Therapy for Anxiety Disorders in School-aged Children with Autism: A Preliminary Comparison with Treatment as Usual. *School Mental Health – A Multidisciplinary Research and Practice Journal* 5:1, 25-37
- Johnco J.C.et al. (2015) Defining treatment Response and Symptom remission for anxiety Disorders in Pediatric Autism Spectrum Disorders Using the Pediatric Anxiety rating Scale. *Journal of Autism Developmental Disorders*
- Kasari C. et al. (2012) Making the connection: randomized controlled trial of social skills at school for children with autism spectrum disorders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 53:4, 431-439
- Kerns C.M. et al. (2014) Traditional and Atypical Presentation og Anxiety in Youth with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism Developmental Disorders* 44:2851-2861
- Le Cavalier L. et al. (2014) Measuring Anxiety as a Treatment Endpoint in youth with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism Developmental Disorders* 44: 1128-1143
- Locke, J. et al. (2010) Loneliness, friendship quality and the social networks of adolescents with high-functioning autism in an inclusive school setting. *Journal of Research in Special Educational Needs* 10:2, 74-81
- Lynggaard, M. og Lausten, M. (2014) Inklusionspanelet, Statusnotat 1. *Det Nationale Forskningscenter for velfærd*
- Mc Nally Keehn R. et al. (2013) The Coping Cat Program for Children with Anxiety and Autism Spectrum Disorder: A Pilot randomized Controlled Trial. *Autism Developmental Disorders* 43, 57-67
- Minehan J. and Rappaport N. (2013), Anxiety in students. A hidden culprit in behavior issues. *Kappanmagazine.org*
- O’Haire M.E. et al. (2013) Effects of Classroom Animal-assisted Activities in social Functioning in Children with Autism Spectrum Disorder. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine* 20:3, 162-168

- Reaven J. et al. (2012) Group Cognitive Behavior Therapy for Children with Highfunctioning Autism Spectrum Disorder and Anxiety: A Randomized Trial (2012) *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 53:4, 410-419
- Reaven J. et al. (2014), Improving transportability of a cognitive-behavioral treatment intervention for Anxiety in youth with Autisme Spectrum Disorders: Results from a US-Canadian collaboration. *Autism* 2015:211-222
- Reaven, J. (2011) The treatment of anxiety symptoms in youth with high-functioning autism spectrum disorders: Developmental considerations for parents. *Elsevier Brain Research* 255-263
- Renno, P. and Wood, J. (2013) Discriminant and convergent Validity og the Anxiety Construct in Children with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism Developmental Disorders*. 43:2135-2146
- Rieffe, C. et al. (2012) Don't anger me! Bullying, vitimization, and emotion dysregulation in young adolescents with ASD. *European Journal of Developmental Psychology* 9, 351-370
- Socialstyrelsen (2015) Enkle redskaber til inklusion, en guide til lærere og pædagoger med udfordringer i forhold til opmærksomhed og socialt samspil
- Socialstyrelsen (2014) Mennesker med autisme – Sociale indsatser, der virker
- Storch, Eric A. et al. (2013) The effect of Cognitive-Behavioral Therapy Versus Treatment as Usual for Anxiety in Children With Autism Spectrum Disorders: A Randomized, Controlled Trial. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* Vol. 52 2/2013
- Symes, W. & Humphrey, N. (2010) Peer-group indicators og socail inclusion among pupils with autistic spectrum disorder (ASD) in mainstream schools: A comparative study. *School psychology International* 31: 478-494
- TALIS 2013 - OECD's lærer- og lederundersøgelse: Dokumentationsprojektet, Kommunernes omstilling til øget inklusion pr. marts 2013. *Danmarks Evalueringsinstitut*
- van Steensel, F.J.A, Dirksen, C.D. and Bögels, S.M. (2013); Cost-effectiveness of cognitive-behavioral therapy versus treatment as usual for anxiety disorders in children with ASD. *Research in Autism Spectrum Disorders*, Elsevier 127-137
- van Steensel F.J.A. and Bögels S.M (2015), CBT for Anxiety Disorders in Children with and without Autism Spectrum Disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 83:3, 512-523
- van Stensel, F. J.A. (2012) Anxiety and quality of life: clinically anxious children with and without ASD compared. *Journal of Clinical Child and Adolescents Psychology* 41, 731-738
- Vasa R.A. et al., (2014) A systematic review of Treatments for Anxiety in youth with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism Developmental Disorders* 44: 3215-3229

HJEMMESIDER

Sociale begreber: www.socialebegreber.dk

Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling: www.uvm.dk

Den nationale Videns-og Specialrådgivningsorganisation: www.socialstyrelsen.dk/viso

Landsforeningen Autisme: www.autismeforening.dk

Sveriges Autism- och Aspergerförbundet: www.autism.se

Norges Autismeforening: www.autismeforeningen.no

PsykologCentret Viborg og Skive: www.pcaps.dk

Frejaskolen: <http://frejaskolen.skoleporten.dk/sp/199937/foreside?pagelid=1851a1c3-aadb-46f6-93fd-2e981fb5e641>

Center for autisme: www.centerforautisme.dk

Langagerskolen: <http://langager.skoleporten.dk/sp>

a-guide: <http://a-guide.dk/>

Center for Collaborative Problem Solving: <http://www.ccps.info/index.html>

Atlass Danmark: www.atlass.dk

Behandlingsskolernes: www.behandlingsskolerne.dk

Fagblad for undervisere: www.folkeskolen.dk

Det Nationale Forskningscenter for velfærd, SFI: www.sfi.dk

Socialstyrelsens Vidensportal: <http://vidensportal.dk/temaer/Born-med-angst>

Socialstyrelsen: www.socialstyrelsen.dk

NOTER

1. VISOs rådgivning bidrager til, at den specialiserede viden kommer til gavn dér, hvor behovet er. Læs mere om VISO på: www.socialstyrelsen.dk/VISO
2. Socialstyrelsen (2014) Mennesker med autisme – Sociale indsatser, der virker
3. VISO-rådgivning: Skolevægning hos børn og unge med autisme(2016), CFK · Folkesundhed og Kvalitetsudvikling s. 25.
4. Locke, Jill et al. Loneliness, friendship quality and the social networks of adolescents with high-functioning autism in an inclusive school setting. *Journal of Research in Special Educational Needs*, Volume 10, Number 2 (2010). Studiet er foretaget i en klasse med 20 elever, hvoraf syv har autisme (alle i 14-årsalderen).
5. Reaven J. et al. (2012) Group Cognitive Behavior Therapy for Children with High functioning Autism Spectrum Disorder and Anxiety: A Randomized Trial (2012) *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 53:4, 410-419 og Mc Nally Keehn R. et al. (2013) The Coping Cat Program for Children with Anxiety and Autism Spectrum Disorder: A Pilot randomized Controlled Trial. *Autism Developmental Disorders* 43, 57-67 og Storch, Eric A. et al. (2013) The effect of Cognitive-Behavioral Therapy Versus Treatment as Usual for Anxiety in Children With Autism Spectrum Disorders: A Randomized, Controlled Trial. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* Vol. 52 2/2013 og Reaven, J. (2011) The treatment of anxiety symptoms in youth with high-functioning autism spectrum disorders: Developmental considerations for parents. *Elsevier Brain Research* 255-263 og Fujii C., and Wood J. et al. (2013); Intensive Cognitive Behavioral Therapy for Anxiety Disorders in School-aged Children with Autism: A Preliminary Comparison with Treatment as Usual. *School Mental Health – A Multidisciplinary Research and Practice Journal* 5:1, 25-37 og Vasa R.A. et al., (2014) A systematic review of Treatments for Anxiety in youth with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Autism Developmental Disorders* 44: 3215-3229
6. Reaven, Judy (2011) The treatment of anxiety symptoms in youth with high-functioning autism spectrum disorders: Developmental considerations for parents
7. Kasari C. et al. (2012) Making the connection: randomized controlled trial of social skills at school for children with autism spectrum disorders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 53:4, 431-439. Studiet er baseret på en undersøgelse med 60 børn i alderen 6-11 år med autisme. Børnene går i 1.-5. klasse og er fuldt integrerede 80 % af skoledagen. Børnene har en IQ over 65 og har ingen yderligere diagnoser. Børnene med autisme sammenlignes med 815 typisk udviklede børn fra samme klasser. Børnene er fordelt på 56 klasser på 30 forskellige skoler i Los Angeles.
8. (www.socialebegreber.dk)
9. Pressemeddelelse udsendt den 7.4. 2015 http://www.autismeforening.dk/log/pm_boern_med_autisme_bliver_syge_af_at_gaa_i_skole_070415.pdf
10. Socialstyrelsen (2014) Mennesker med autisme – Sociale indsatser, der virker
11. "Øvrige diagnoser" dækker over, at den enkelte unge med autisme har fået stillet en eller flere yderligere psykiatriske diagnoser – herunder Blandet udviklingsforstyrrelse af specifikke færdigheder, Forstyrret personlighedsstruktur, uspecificeret, Depressiv enkeltepisode af moderat grad, Emotionelle forstyrrelser opstået i barndommen og Andre belastningsreaktioner.
12. Anderson, Deborah K. et al. (2011) Changes in maladaptive behaviors from midchildhood to young adulthood in Autism Spectrum Disorder. *American Association on Intellectual and Developmental Disabilities*. Vol. 116, nr. 5: 381-397. Studiet er baseret på 214 deltagere, hvor forældre og værger har besvaret spørgeskema hver 4. måned i den periode hvor deres barn var 13-18 år. Ved afslutningen af studiet, hvor børnene var 18 år, deltog 116 børn i studiet. Studiet er fra North Carolina og Chicago, USA.
13. Ibid.

14. Anderson, Deborah K. et al. (2011) Changes in maladaptive behaviors from midchildhood to young adulthood in Autism Spectrum Disorder. *American Association on Intellectual and Developmental Disabilities*. Vol. 116, nr. 5: 381-397
15. Ibid.
16. Symes, Wendy & Humphrey, Neil: Peer-group indicators and social inclusion among pupils with autistic spectrum disorder (ASD) in mainstream schools: A comparative study. *School Psychology International* (2010). Studiet er baseret på i alt 120 elever fordelt i tre grupper; en med 40 elever med autisme, en med 40 elever med dysleksi og en referencegruppe på 40 elever, som ikke har identificerede særlige behov. Gennemsnitalderen er 13 år og ni mdr.
17. Rieffe, Caroline et al. Don't anger me! Bullying, victimization, and emotion dysregulation in young adolescents with ASD. *European Journal of Developmental Psychology* (2012). Studiet er baseret på en anonym spørgeskemaundersøgelse blandt med og uden autisme. 64 normalt begavede børn med autisme i alderen 9-14 år blev sammenlignet med 74 typisk udviklede børn i samme aldersgruppe.
18. Ibid.
19. Dette er målt på Loneliness Scale (udviklet af Asher et a., 1984)
20. Locke, Jill et al. Loneliness, friendship quality and the social networks of adolescents with high-functioning autism in an inclusive school setting. *Journal of Research in Special Educational Needs*, Volume 10, Number 2 (2010). Studiet er foretaget i en klasse med 20 elever, hvoraf syv har autisme (alle i 14-årsalderen).
21. Ibid. Dette er målt på Friendship Qualities Scale (udviklet af Bukowski, Boivin og Hoza, 1994).
22. Vasa et al: A Systematic Review of Treatments for Anxiety in Youth with Autism Spectrum Disorders. *J Autism Dev Disord* (2014) og Stensel, Fransisca J.A. Van et a. (2012) Anxiety and quality of life: clinically anxious children with and without ASD compared.
23. Le Cavalier L. et al. (2014) Measuring Anxiety as a Treatment Endpoint in youth with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism Developmental Disorders* 44: 1128-1143
24. Ibid.
25. Stensel, Fransisca J.A. Van et a. (2012) Anxiety and quality of life: clinically anxious children with and without ASD compared og Renno, Patricia & Wood, Jeffrey J. (2013) Discriminant and convergent Validity og the Anxiety Construct in Children with Autism Spectrum Disorders og Kerns et al. (2014) Traditional and Atypical Presentation og Anxiety in Youth with Autism Spectrum Disorder og Boulter et al. (2013) Intolerance of uncertainty as a framework for understanding anxiety in children and adolescents with ASD.
26. Boulter, Christina et al. (2014) Intolerance of Uncertainty as a Framework for Understanding Anxiety in Children and Adolescents with Autism Spectrum Disorders
27. Ibid.
28. Reaven, Judy (2011) The treatment of anxiety symptoms in youth with high-functioning autism spectrum disorders: Developmental considerations for parents
29. Mc Nally Keehn R. et al. (2013) The Coping Cat Program for Children with Anxiety and Autism Spectrum Disorder: A Pilot randomized Controlled Trial. *Autism Developmental Disorders* 43, 57-67 og Reaven J. et al. (2012) Group Cognitive Behavior Therapy for Children with High functioning Autism Spectrum Disorder and Anxiety: A Randomized Trial (2012) *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 53:4, 410-419
30. Reaven J. et al. (2012) Group Cognitive Behavior Therapy for Children with High functioning Autism Spectrum Disorder and Anxiety: A Randomized Trial (2012) *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 53:4, 410-419 og Mc Nally Keehn R. et al. (2013) The Coping Cat Program for Children with Anxiety and Autism Spectrum Disorder: A Pilot randomized Controlled Trial. *Autism Developmental Disorders* 43, 57-67 og Storch, Eric A. et al. (2013) The effect of Cognitive-Behavioral Therapy Versus Treatment as Usual for Anxiety in Children With Autism Spectrum Disorders: A Randomized, Controlled Trial. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* Vol. 52 2/2013 og Reaven, J. (2011) The treatment

- of anxiety symptoms in youth with high-functioning autism spectrum disorders: Developmental considerations for parents. Elsevier Brain Research 255-263 og Fujii C., and Wood J. et al. (2013); Intensive Cognitive Behavioral Therapy for Anxiety Disorders in School-aged Children with Autism: A Preliminary Comparison with Treatment as Usual. School Mental Health – A Multidisciplinary Research and Practice Journal 5:1, 25-37 og Vasa R.A. et al., (2014) A systematic review of Treatments for Anxiety in youth with Autism Spectrum Disorders. Journal of Autism Developmental Disorders 44: 3215-3229
31. Ibid.
 32. <http://vidensportal.dk/temaer/Born-med-angst>
 33. Reaven, Judy (2011) The treatment of anxiety symptoms in youth with high-functioning autism spectrum disorders: Developmental considerations for parents
 34. Fujii C., and Wood J. et al. (2013); Intensive Cognitive Behavioral Therapy for Anxiety Disorders in School-aged Children with Autism: A Preliminary Comparison with Treatment as Usual. School Mental Health – A Multidisciplinary Research and Practice Journal 5:1, 25-37 og Reaven J. et al. (2012) Group Cognitive Behavior Therapy for Children with Highfunctioning Autism Spectrum Disorder and Anxiety: A Randomized Trial (2012) Journal of Child Psychology and Psychiatry 53:4, 410-419
 35. Reaven, Judy (2011) The treatment of anxiety symptoms in youth with high-functioning autism spectrum disorders: Developmental considerations for parents
 36. I FYF arbejder forældrene sammen med barnet (i alderen 8-14 år) i de 14 uger, indsatsen varer.
 37. Reaven, Judy (2011) The treatment of anxiety symptoms in youth with high-functioning autism spectrum disorders: Developmental considerations for parents
 38. Locke, Jill et al. (2010) Loneliness, friendship quality and the social networks of adolescents with high-functioning autism in an inclusive school setting. Journal of Research in Special Educational Needs, Volume 10, Number 2. Det skal dog bemærkes at studiet er foretaget blandt unge i en amerikansk High School, hvor skolestrukturen i et vist omfang adskiller sig fra den danske, idet man ikke har klasseinddelt undervisning, men skriver klassekammerater, når man går fra en time til en anden.
 39. Ibid
 40. Kasari C. et al. (2012) Making the connection: randomized controlled trial of social skills at school for children with autism spectrum disorders. Journal of Child Psychology and Psychiatry 53:4, 431-439. Studiet er baseret på en undersøgelse med 60 børn i alderen 6-11 år med autisme. Børnene går i 1.-5. klasse og er fuldt integrerede 80 % af skoledagen. Børnene har en IQ over 65 og har ingen yderligere diagnoser. Børnene med autisme sammenlignes med 815 typisk udviklede børn fra samme klasser. Børnene er fordelt på 56 klasser på 30 forskellige skoler i Los Angeles.
 41. Ibid.
 42. Hentet den 2. februar 2016 på Norges Autismeforenings hjemmeside: <http://autismeforeningen.no/akershus/wp-content/uploads/sites/3/2015/11/2015-skolevegring-Munkhaugen.pdf>
 43. Ibid.
 44. Ibid.
 45. Ibid.

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen
Edisonsvej 18, 1.
5000 Odense C
Tlf.: 72 42 37 00
www.socialstyrelsen.dk